

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертаційну роботу Демської Юлії Василівни «Бухгалтерський облік та контроль резервів капіталу підприємств», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Безперервна та ефективна діяльність будь-якого суб'єкта господарювання має бути забезпечена відповідними матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами. Вони у загальній сукупності становлять капітал підприємства. Серед зазначених ресурсів особливе значення надається резервній складовій капіталу. Особливо гостро постало це питання в умовах всесвітньої пандемії COVID 19 та з уведенням в Україні воєнного стану, спричиненого російською агресією. Великі системні і несистемні ризики, пов'язані з призупиненням діяльності, небезпекою фізичного знищення матеріальної бази підприємств, потребують створення надійної страхової системи для мінімізації їх впливу на ведення бізнесу, відповідного представлення резервного капіталу в обліку і звітності.

Вітчизняні і зарубіжні законодавчі акти та обліково-економічні положення передбачають створення різних видів резервів та забезпечень для покриття непередбачуваних витрат і втрат. Окремі підприємства намагаються убезпечити страхування діяльності ще й за рахунок прихованих резервів. Скриті резерви підприємства за даними обліку і звітності можна виявити серед багатьох зобов'язань, зокрема заборгованості за розрахунками з постачальниками, працівниками та страховими інституціями, учасниками та іншими кредиторами.

До резервної системи підприємства слід віднести таку статтю, як резерв сумнівних боргів. Хоч з позиції балансу такий резерв не входить до джерел (пасивів або капіталу), все ж у системі обліку він представлений окремим синтетичним рахунком, вважається контрактивною статтею до величини дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками, зменшуючи саму заборгованість і валюту балансу.

Загалом, вміння своєчасно оцінювати ризики, створювати і правильно обліковувати та контролювати резерви дає змогу власникам і менеджерам приймати дієві управлінські рішення щодо страхування таких ризиків, надійного забезпечення нормальної господарської діяльності.

Саме розгляду зазначених питань присвячена дисертаційна робота Демської Ю. В., що й визначає її актуальність та практичну значимість.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Подана до захисту дисертаційна робота виконана відповідно до основних напрямів наукових досліджень кафедри обліку та аналізу Національного університету «Львівська політехніка». Наукові результати дослідження використані у процесі виконання науково-дослідних тем кафедри: «Розвиток концептуальних і методологічних засад системи бухгалтерського обліку» (номер державної реєстрації 0115U004217), де авторкою удосконалено визначення резервів капіталу підприємства як об'єкта бухгалтерського обліку, а також розвинуто класифікацію резервів капіталу підприємств (акт про впровадження від 24.05.2022 р.); «Система обліку і звітності як інструментарій управління підприємством» (номер державної реєстрації 0115U004216), де здобувачкою запропоновано власні підходи до формування облікової політики щодо резервів капіталу, сформовано за кожним видом резервів умови та критерії визнання, розроблено форми первинних документів для оформлення операцій зі створення та використання резервів капіталу на підприємстві (акт про впровадження від 24.05.2022 р.); «Концептуальний базис адаптивного формату фінансової звітності компаній та оцінно-аналітичні засади її опрацювання» (номер державної реєстрації 0112U001220), при виконанні якої авторкою обґрунтовано вплив регулюючих статей на формат фінансової звітності (акт про впровадження від 24.05.2022 р.). Виконанню наукових досліджень за темою дисертації сприяла участь дисертантки у програмах міжнародної академічної мобільності, а саме: у програмі Польського національного агентства з питань академічного обміну PROM у Вроцлавському економічному університеті (Польща, 17-21 червня 2019); у програмі мобільності докторантів DocHub

проекту Erasmus+ «Структуризація співпраці щодо аспірантських досліджень, навчання універсальних навичок та академічного письма на регіональному рівні України» в університеті Тампере (Фінляндія, 19-30 серпня 2019).

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, висновків і рекомендацій, їх достовірність й новизна. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних і організаційно-методичних аспектів та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення бухгалтерського обліку і контролю операцій з резервами капіталу на підприємствах. Для досягнення визначеної мети у роботі поставлені завдання: дослідити сутність резервів капіталу підприємства; встановити види резервів капіталу підприємств та провести їхню класифікацію; дослідити функції резервів капіталу підприємств; визначити підходи до формування облікової політики щодо резервів капіталу підприємств; обґрунтувати підходи до визнання та оцінювання резервів капіталу підприємств; розробити форми документів для первинного обліку резервів капіталу підприємств; проаналізувати теоретичні основи контролю резервів капіталу, сформулювати його мету, завдання, функції, визначити його суб'єкти і об'єкти, виробити методичний інструментарій здійснення такого контролю. Ознайомлення з текстом дисертаційної роботи, основними публікаціями дає підстави стверджувати, що мети дослідження досягнуто, а поставлені завдання розв'язані у повному обсязі.

Здобувачка Демська Ю. В. продемонструвала уміння використовувати загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження, зокрема групування, порівняння, узагальнення, аналізу і синтезу при розгляді та уточненні категорійного апарату, тенденцій розвитку резервів капіталу; системного підходу і дедукції при обґрунтуванні системи обліку і контролю резервів; спостереження і формалізації при визначенні інформаційних потреб; діалектичний та абстрактно-логічний підходи для розробки рекомендацій з удосконалення методики та організації обліку і контролю резервів капіталу підприємства.

Достовірність і наукове обґрунтування результатів дослідження підтверджується опрацюванням та узагальненням значної кількості законодавчих і нормативних документів, монографічної літератури, наукових статей у вітчизняних та зарубіжних виданнях з питань економічної теорії, бухгалтерського обліку і звітності, економічного аналізу та контролю, статистичних та практичних даних обліку і звітності досліджуваних підприємств, іншої довідкової інформації та Інтернет-ресурсів. Робота належним чином апробована на всеукраїнських і міжнародних конференціях, в опублікованих наукових працях у вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх використанням аудиторськими та консалтинговими компаніями, підприємствами окремих видів діяльності, у навчальному процесі при підготовці фахівців з обліку, аналізу та контролю, що засвідчується відповідними довідками.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш важливих наукових результатів, розроблених здобувачкою у сфері формування, обліку і контролю резервів капіталу підприємств, слід віднести:

1. Теоретичне обґрунтування різних підходів до трактування сутності резервів (як невикористаних потенційних можливостей розвитку, витрат цільового характеру, інструменту самострахування ризиків та джерела їхньої компенсації тощо). Цілком погоджуємось з авторкою, що резерви за економічним змістом представляють собою певний запас капіталу для покриття у майбутньому непередбачуваних втрат (стор. 30, 42-43), тоді як забезпечення, створення яких передбачене міжнародними і національними стандартами обліку, мають відображати з юридичної позиції заборгованість перед контрагентами-кредиторами, яку колись необхідно буде погашати. Пріоритетність економічного трактування резервів на юридичним спонукає до того, щоби визнавати резерви (окремі забезпечення) частиною власного капіталу, а не зобов'язань. Такий підхід дозволив би хоча б з формального боку представляти підприємство більш фінансово стійким та інвестиційно привабливим.

2. Виокремлення принципових ознак поділу резервів капіталу щодо нормативного регулювання та облікової політики, цільового призначення, за об'єктами та джерелами формування дозволило авторці розширити їх класифікацію, увести до неї ознаку ідентифікованості можливих ризиків, тому що деякі ризики можна ідентифікувати до їх настання, а інші ризики можуть бути непередбачуваними але суттєво впливати на результати діяльності, як, наприклад, пандемія COVID 19 чи спричинена російською агресією війна. Погоджуємось з тим, що, хоча частина резервів не передбачає додаткової акумуляції коштів, все ж такі резерви через зменшення облікової величини прибутку запобігають вилученню капіталу з обороту підприємства при нарахуванні дивідендів чи здійсненні інших виплат (стор. 59-60).

3. Проведений детальний аналіз найважливіших функцій, які виконує резервна система підприємства. Серед них основна – захист капіталу підприємства від непередбачених умов його зменшення, втрати (редукції). Важливою є функція страхування від системних та несистемних ризиків, їх уникнення чи мінімізації. Регулюючу функцію авторка зводить лише до маніпулювання прибутками (стор. 60), тоді як вона крім цього служить інструментом для рівномірного, пропорційного розподілу витрат між звітними періодами чи у відповідності з одержаними доходами. Важливою слід визнати інвестиційно-стимулюючу функцію, оскільки резервне забезпечення є певним запасом міцності, фінансової стійкості суб'єкта, на що особливу увагу звертають інвестори при виборі об'єктів інвестування.

4. Повністю погоджуємось з авторкою, яка вважає, що вилучення на законодавчому рівні таких базових принципів бухгалтерського обліку як принципи обачності, відповідності доходів і витрат, історичної собівартості може негативно відбитися на резервному забезпеченні діяльності та його обліку. Обачність при цьому відіграє ключову роль, оскільки створення будь-якого резерву зорієнтоване на зниження ризиків, страхування від певних несприятливих умов. А без дотримання принципу відповідності взагалі може виникнути хаос при зіставленні доходів і витрат, визначенні кінцевих фінансових результатів діяльності підприємства.

5. Треба відзначити також важливість обґрунтування основних об'єктів та елементів облікової політики щодо резервного капіталу. Стверджується, що така облікова політика має базуватися на визначеній концепції управління підприємством: прибутковій, вартісно-орієнтованій, ресурсній чи процесно-орієнтованій. В роботі акцентовано увагу на особливих умовах такої облікової політики, установленні внутрішніх регламентів, визначенні структури резервів та відповідальних за прийняття рішень осіб (стор. 76-80).

6. Важливе місце у прийнятих на підприємстві фінансовій та обліковій політиці відводиться питанням визнання та оцінювання резервів. Авторкою розроблені критерії та умови визнання окремих видів резервів. Окрім нормативно встановлених правил оцінювання резервів, пропонується їх величину визначати з урахуванням минулих подій і витрат, а саму методику розрахунку обумовлювати в наказі про облікову політику (стор. 98-102).

7. Заслуговують на увагу і можуть мати практичне використання запропоновані для ведення синтетичного і аналітичного обліку зразки первинних документів, облікових реєстрів, а також додаткові показники до діючих форм фінансової звітності. Наведені у п. 2.3 приклади розрахунків розміру резервного капіталу, резерву сумнівних боргів, забезпечень на оплату відпусток, додаткового пенсійного забезпечення, на виконання гарантійних зобов'язань, реструктуризацію та виконання обтяжливих контрактів з відображенням їх у запропонованих формах документів на відповідних рахунках можуть служити важливим методичним інструментом та мати практичне використання, про що свідчать довідки про впровадження результатів. Підтримуємо доводи щодо потреби більш повного розкриття інформації про резерви у звітності підприємства, зокрема у Примітках до річної фінансової звітності чи Звіті про управління (стор. 128-131).

8. Багато уваги в роботі присвячено розкриттю специфіки організації контролю за формуванням, використанням і, загалом, резервним забезпеченням капіталу підприємств (розділ 3). Визначено мету та завдання, форми та функції, об'єкти і суб'єкти, розкрито важливі елементи організаційно-методичного інструментарію здійснення такого контролю, рекомендовано способи

регулювання виявлених за результатами контролю відхилень у нарахуванні і списанні резервів. Резервний захист тісно пов'язаний з показниками фінансової стійкості підприємств. Аналітична оцінка проводилась з використанням практичних даних найбільш відомих підприємств і компаній України, таких як ПАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», АТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат», ПАТ «Київстар», АТ «Концерн Галнафтогаз», ПАТ «Київська кондитерська фабрика «Рошен», АТ «ДТЕК Західенерго», ПАТ «Запоріжсталь», АТ «Нікопольський завод феросплавів» та ін. (стор. 158-162).

Значення результатів дисертації для практики. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовані автором рекомендації та розробки придатні для використання в управлінській діяльності суб'єктів господарювання та можуть застосовуватись у навчальному процесі.

Пропозиції авторки прийняті для практичного використання у діяльності ТОВ «Консалтинг Ф.С.» з надання аутсорсингових бухгалтерських послуг (довідка про впровадження № 20/05/001 від 20.05.2022 р.), положення щодо облікового відображення резервів капіталу та розкриття інформації у звітності впроваджено у діяльність ТОВ «Будівельна компанія «Лемберг сіті» (довідка про впровадження № 23/01 від 23.05.2022), а запропонований методичний інструментарій контролю за резервами капіталу використано у ТОВ АФ «Укрзахідаудит» (довідка про впровадження № 2401/5 від 24 травня 2022).

Крім цього, основні положення дисертації використані при формуванні навчальних матеріалів та викладанні облікових дисциплін у Національному університеті «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-594 від 20.05.2022 р.)

Повнота висвітлення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Висновки та пропозиції авторки у достатній мірі викладені у 26 наукових працях загальним обсягом 8,07 друкованого аркуша, з яких автору належить 5,42 друк. аркуша. З них 9 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, а 2 статті у наукових періодичних виданнях інших країн. 15 публікацій – у інших виданнях, в основному за матеріалами науково-практичних конференцій.

Зауваження до змісту дисертації. Загалом, позитивно оцінюючи подану до захисту дисертацію Демської Ю. В., необхідно вказати на окремі нерозв'язані питання, спірні положення, що потребують уточнення та додаткової аргументації, зокрема:

1. У тексті на початку роботи нечітко подано, що автор вважає об'єктом страхування за допомогою створених резервів капіталу – тільки інвестований власний капітал, чи весь капітал, тобто майно підприємства, що здатне приносити у майбутньому економічні вигоди та забезпечується власними і залученими джерелами. У першому випадку об'єкт дослідження значно звужується та стосується лише зарезервованих джерел у складі власного капіталу (розділ I пасиву балансу). Тоді як страхування усього майна, усього капіталу з допомогою різних інструментів у менеджменті розширює об'єкт, надає резервній системі підприємства не лише захисних, але й регулятивних, інвестиційно-стимулюючих функцій. Якраз про це йдеться в подальшому у дисертаційній роботі.

2. Цікавою є узагальнена інформація про фактично створювані резерви у відомих українських фірмах та компаніях (табл.1.2). Поряд із нормативно врегульованим резервуванням коштів деякі з досліджуваних суб'єктів формують необов'язкові, нетрадиційні резерви (на виведення активів з експлуатації, забезпечення під судові процеси і штрафи, на покриття кредитних збитків, проведення аудиторських перевірок, резерви від переоцінки основних засобів та інше). В дисертації не розглянуті і тому постає закономірне питання щодо можливих джерел створення таких резервів – віднесення на витрати, за рахунок прибутку чи інше. У зв'язку з цим можуть виникати проблеми з визначенням величини прибутку до оподаткування. До прикладу, фактично понесені витрати на проведення обов'язкового аудиту за діючими положеннями відносяться до витрат діяльності, тоді як попереднє резервування коштів під ці роботи списувати на витрати, що зменшують прибуток до оподаткування, проблематично. Аналогічні питання можуть виникати й стосовно резервування коштів під роботи з дострокового виведення з експлуатації переоцінених

основних засобів, де існує своя специфіка при оподаткуванні. На це слід було звернути увагу.

3. При встановленні завдань дослідження, а також при поданні наукової новизни та висновків, особливо щодо організаційно-методичних засад обліку, часто використовується термін «підходи» (до формування облікової політики, до визнання резервів, до оцінювання резервів капіталу). Таке трактування не в повній мірі розкриває доробок авторки, оскільки визначення підходів – це лише початкова стадія, окреслення напрямів певної роботи. У дійсності, здобувачкою проведено глибокий аналіз та вирішено більшість питань щодо організаційного та методичного забезпечення обліку резервів капіталу.

4. Логічними є доводи авторки про недостатність розкриття інформації про резервне забезпечення у звітності підприємства та запропонована форма доповнення такою інформацією Звіту про управління (стор. 130). Однак, подані у ній показники динаміки різних видів резервів самі по собі мало що дають. Їх би важливо пов'язати з джерелами можливих ризиків: резервний капітал з капіталом загалом, резерв сумнівних боргів з дебіторською заборгованістю, резерв на оплату відпусток з очікуваним відшкодуванням і т. д.

5. Не зрозумілою є методика та немає пояснень розрахунку частки резервного капіталу у структурі власного капіталу досліджуваних галузей України (стор. 163-164). Наприклад, чим пояснити такі диспропорції: у промисловості – 2017 році середні підприємства забезпечені резервним капіталом на 12,58%, а у наступному 2018 році уже мають від'ємне значення резервного капіталу -36,37%; у великих підприємствах будівельної галузі в 2014 році частка резервного капіталу аномально висока і становить аж 72,15%, тоді як уже в наступному році вона впала до «мінусового» значення -2,98, а у 2018 році -28,46% і т. д. Таких коливань не повинно бути, оскільки показники статутного чи резервного капіталу є відносно стабільними величинами.

6. На основі проведеної аналітичної оцінки правил формування, обліку і контролю окремих видів резервів бажано було б зробити узагальнення, звести усе у єдину резервну систему, візуально представити з розкриттям

особливостей кожного резерву, правових умов створення і напрямів використання, страхування тих чи інших сторін діяльності, повноти представлення в обліку і звітності підприємств. Це дозволило б надати дисертаційній роботі більшої системності, подати об'єкт дослідження як резервну складову капіталу, цілісну резервну систему підприємства.

Однак, зазначені зауваження не знижують загальної наукової та практичної цінності дослідження, проте можуть бути предметом для обговорення під час захисту дисертації.

Загальний висновок. Подана дисертаційна робота характеризується науковою новизною, має практичну цінність і в цілому відповідає Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 року, Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 року, освітньо-науковій програмі університету, яку успішно виконала здобувачка.

Враховуючи актуальність проблеми та результати проведеного дослідження, вважаємо, що дисертація «Бухгалтерський облік та контроль резервів капіталу підприємств» є завершеною, самостійною кваліфікаційною науковою роботою, що виконана на високому науково-теоретичному і практичному рівні, а її авторка Демська Юлія Василівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету

Підпис: Я. Д. Крунка
Завіряю: А. М. Сесич
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ

Я. Д. Крунка